

Україна між західною схоластикою та східною патристикою: у Києві провели академічну дискусію (ФОТОРЕПОРТАЖ)

17 10 2011

14 жовтня 2011 року з ініціативи Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, у партнерстві з Інститутом літератури ім. Т. Шевченка НАН України, за підтримки журналу світової літератури «Всесвіт», відбулась IV Академічна дискусія «Спадщина Середньовіччя Сходу та Заходу в європейській ідентичності України» у рамках проекту «Українська гуманітаристика: діалог культур між Сходом і Заходом». Провідні науковці України обговорювали шляхи творчого синтезу західної культури зі східно-християнською ідентичністю, передусім на прикладі України, повідомляє кореспондент порталу ["Релігія в Україні"](#).

Цей форум продовжив традицію проведення щоквартальних академічних дискусій, започатковану Інститутом філології у вересні 2010 року. *Метою нинішньої дискусії* стала спроба осмислення й визначення ролі спадку Середньовіччя, Візантії та європейських культур у творенні європейської ідентичності України в контексті сучасних філософських, історико-літературних, історико-культурних підходів. Кураторами проекту стали кандидат філологічних наук **Галина Усатенко** та заступник головного редактора журналу «Всесвіт» **Дмитро Дроздовський**.

Перед початком дискусії з привітаннями до гостей та учасників форуму звернулися директор Інституту філології **Григорій Семенюк**, директор Інституту літератури НАН України **Микола Жулинський** та заступник директора з наукової роботи Інституту літератури НАН України **Микола Сулима**.

Григорій Семенюк підкреслив, що українська традиція – це не компіляція візантійської чи болгарської культур. На думку науковця, у нас в давнину була власна традиція, яка скористалася візантійськими та болгарськими формами для свого самовияву. Ця традиція мала значний гуманістичний потенціал (про що свідчить відміна смертної кари Володимиром та Ярославом) та була відкрита як до Заходу, так і до Сходу.

Дмитро Дроздовський

Микола Жулинський підкреслив, що християнство відіграло унікальну роль як у становленні української національної ідентичності, так і у зближенні із іншими народами та культурами. На думку Миколи Жулинського, і сьогодні відкритість до Заходу та Сходу можлива лише у тому разі, коли є сама ця ідентичність, від якої така відкритість вимагається. «Без національної ідентичності немає нашої європейської ідентичності». Ідентичність національна формується і розвивається в межах культури. «Саме культура може дати імпульс для нашого входження у Європу». Культура визначає образ кожної нації в XXI столітті. В часи глобалізації неможливо ніяким іншим чином забезпечити майбутнє для власної ідентичності, крім культурного розвитку. І саме базові християнські цінності – це та основа для ідентичності, яка ефективна і для ідентичності української, і для ідентичності європейської, і для ідентичності загальнолюдської.

Микола Сулима нагадав про різноманітні східні впливи на українську культуру, які звичайно не знаходяться у горизонті розгляду культурологів та філологів.

Юрій Чорноморець

Особливий інтерес викликала перша подіумна дискусія, присвячена історії української філософської думки в контексті спадщини візантійських Отців Церкви та латинської схоластичної традиції. Відкрив дискусію доктор філософських наук **Юрій Чорноморець**, який висунув тезу про те, що візантійська богословська та філософська думка в час прийняття та розповсюдження на Русі християнства знаходилась в стадії власної консервації та не могла дати Русі потужних імпульсів для творчого інтелектуального розвитку. «Ми не зовсім вдало приєдналися до візантійської традиції. Ми познайомилися з нею, коли великі злети візантійської думки (наприклад, кападокійський синтез, Ареопагітики, преподобний Максим Сповідник) вже лишилися в минулому. В X-XI столітті Візантія орієнтувалася лише на збереження надбань попередніх поколінь і не намагалася їх творчо розвивати». А момент творчого сплеску в чотирнадцятому столітті Русь вже сама прогавила, не змогла піднятися до рівня тодішніх паламітських суперечок. Що було сприйнято і засвоєно – це педагогічна та культурна традиція. Богослов'я і філософія в межах звичайного після Анастасія Синаїта, Йоана Дамаскіна та Фотія енциклопедизму. Загальнонаукові знання та культурні навички – в межах потрібного для розбудови власної міської культури. Тому до впливу Візантії потрібно ставитися осмислено, бачити його обмеженість. І розуміти, що ця обмеженість була викликана не лише нездатністю місцевої культури до прийняття всієї візантійської спадщини, але і тим, що сама візантійська думка була не здатна до того, щоб надати давньоруській культурі значного творчого імпульсу в теології та філософії.

Володимир Бурега

Проректор з наукової роботи Київської духовної академії УПЦ **Володимир Бурега** зазначив, що оцінка богослов'я часів Русі була різною в останні 200 років. Відомою є думка XIX століття, висловлена професором Євгенієм Голубінським про те, що в часи Русі просто не було власної богословської традиції. На початку XX століття стараннями Євгенія Трубецького (його твору «Богословие в красках») набула популярності інша думка: Русь богословствувала мовчки. Конкретні дослідження, проведенні в XX столітті довели: Русь була причетна до богословської та філософської творчості, але на диво мало – якщо порівняти написане на Русі із спадщиною богословсько-філософської думки Візантії. Написане на Русі «не пшоняне» навіть на один том із Грецької Патрології Міня. Чому так сталося? Щоб відповісти на це питання, необхідно усвідомити полемічний характер розвитку богослов'я. Розвиток богословської думки завжди є відповіддю на певний виклик, який з'являється перед Церквою. Наприклад, виклик аріанства спричинив

каппадокійський синтез. Подібних масштабних викликів ми не бачимо в давньоруську добу. І тому той потенціал, який був запозичений Руссю у Візантії після Хрещення Русі не призвів у X-XIII ст. до появи тут потужної оригінальної богословської думки. Лише виклик Реформації та Контрреформації спричинив до появи освітніх осередків в Україні XVI-XVII ст. та фактично підштовхнув православних ієрархів (перш за все Петра Могилу) шукати шляхів творчого синтезу західної культури зі східно-християнською ідентичністю. І сформована Петром Могилою богословська парадигма в цілому була актуальна аж до початку XX століття.

Потім виступив доцент кафедри філософії Національного університету ім. Тараса Шевченка **Андрій Баумайстер**, який звернув увагу на те, що схоластика, яку зазвичай оцінюють негативно, насправді була важливим явищем інтелектуального життя Західної Європи. Саме схоластика сформувала парадигму університетської освіти, вплинула на розвиток традиції наукового мислення, розвинула культуру академічних диспутів. І сам факт проведення дискусій, подібних сьогоднішній, є свідченням нашого долучення до схоластичної культури. Що ж до викликів, які спонукають Церкву та суспільство до розвитку, то пан Баумайстер зауважив, що поняття «виклик» є цілком ірраціональним. Крім того, можна говорити про те, що суспільство не завжди чує звернуті до нього виклики, або не завжди вірно на них відповідає. Щоб зрозуміти виклики, необхідна розвинута загальна культура, подібна хоча до європейської університетської культури часів схоластики. І потрібна інтелектуальна наснага відповідати на виклики, а не закриватися від них в фундаменталізмі. В середньовічній історії є багато речей, які необхідно сьогодні продовжувати, щоб бути готовими до нових викликів сьогоднішнього часу.

Андрій Баумайстер

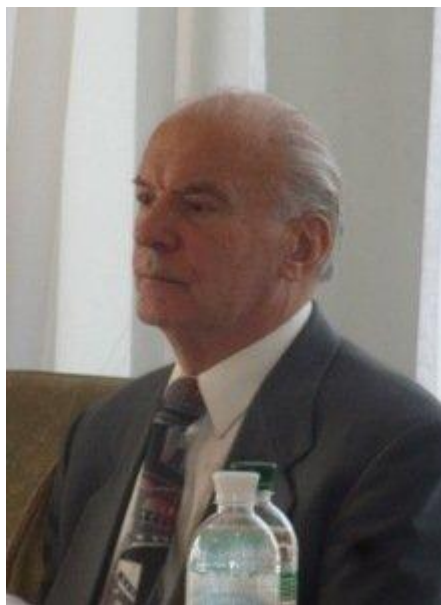
Обговорення теми схоластики продовжив у своєму виступі і співробітник відділу історії філософії України Інституту філософії НАН України **Микола Симчич**. Він зосередився на проблемі впливу західноєвропейської схоластики на викладання філософії в Києво-Могилянській академії. Пан Микола підкреслив, що не зважаючи на майже повну тотожність системи викладання філософії, яка діяла в Могилянській академії, з тогочасними курсами філософії в єзуїтських школах, все ж в Києві існувало і намагання творчо розвивати схоластичну спадщину Заходу. Професори Могилянки, так само як і їх західні колеги, вели власну не завжди помітну нам полеміку з проблем онтології та

гносеології, етики та метафізики. Що ж до викладання богослов'я, то в Київській академії було принципово збережено православний зміст богословського курсу, хоча за формою він також дублював латинські зразки. Спадщина Могиянки сьогодні цікава нам як приклад ефективного використання західної творчої традиції. Адже друга схоластика породила перші спроби в часи Модерну захистити права людини (теологи Іспанії стали на захист індіанців з використанням вчення про природні закони моралі та права), зробила можливою метафізику від Суареса до Вольфа, створила систему післятриденської католицької освіти (найкращої на той момент).

З ґрунтовним повідомленням, присвяченим проблемі формування української національної ідентичності виступила доцент кафедри культурології Національного університету «Кієво-Могиянська академія» **Руслана Демчук**. Вона особливо звернула увагу на ті історичні, культурні та політичні міфи, які формувалися на місцевому ґрунті та впливали на самосвідомість українського етносу. Конструювання ідентичності через міфотворчість – це неперервний процес для України. Цей процес по-різному виявився у давньоруських ідеологічних конструкціях, в Київській ідеї, у московських спекуляціях на Руській спадщині, у «сарматизмі» часів Речі Посполитої.

Після виступів диспутантів присутні обмінялися думками та поставили питання до учасників дискусії.

Друга подіумна дискусія була присвячена проблемам розвитку середньовічної української літератури. В ній взяли участь доктор філологічних наук **Юрій Пелешенко**, доктор філологічних наук **Оксана Сліпушко**, завідувач відділу Інституту мистецтва та етнографії НАН України **Дмитро Степовик**, доктор філологічних наук **Леся Звонська**, кандидат філологічних наук **Юля Джугастрянська**.

Дмитро Степовик

Юрій Пелешенко показав, як тісно переплітаються впливи Заходу і Сходу в конкретній «плоті» української культури на прикладі відомої пам'ятки «Повість про Індійське царство».

Оксана Сліпушко підкреслила, що «обираючи християнство, Русь залишалася сама собою». Християнство було прийнято так, щоб Русь не стала бранкою ні Заходу, ні Сходу, а плекала власну культуру та мала власну ідентичність.

Дмитро Степовик підкреслив, що українська культура сприйняла християнську культуру в усій її глибині і не спотворила жодними забобонами. Саме тому ця культура була відкрита до творчого розвитку, до власного ренесансу. В християнській культурі Україна відкрила для себе загальносвітовий культурний базис, сформований в античності.

Леся Звонська особливо наголосила на зв'язку нашої традиції із Візантією, яка черпала власні культурні багатства із античності. Адже в античності були відкриті ті основні цінності, завдяки яким можлива культура та цивілізація як Європи, так і України. Леся Звонська підкреслила, що культура розвивається не лише у відповідь на виклики. Важливе значення має загальний культурний ґрунт, яким є мовне багатство. Закладені у мові інтенції проявляються через богословську, філософську, мистецьку творчість. А тому, для дослідників необхідне знання мов – не лише для читання першоджерел в оригіналах, але і для аналізу пригод із значимими для культури словами. Вдалим прикладом аналізу культурного розвитку через історію слів Леся Звонська вважає [«Словник європейських філософій»](#).

Юля Джугастрянська в своїй доповіді зупинилася на використанні середньовічних мотивів, образів та культурних символів у сучасній українській і зарубіжній літературі стилю «фантазі». Середньовіччя для такої літератури – не лише предмет постмодерних спекуляцій. В цій літературі відбувається нове відкриття тих людських чеснот, які цінували в середньовіччя та взагалі в класичній культурі. Не випадково, що авторитетні дослідники літератури говорять про занепад постмодерну у літературі та початок відродження дискурсу, в якому провідне місце буде займати тема Бога, відносин людини та надприродного.

В другій половині дня форум продовжив роботу в стінах Національного заповіднику «Софія Київська», де з повідомленнями виступили провідні наукові співробітники заповіднику **Надія Нікітенко** і **В'ячеслав Корнієнко**. Їх виступи були проілюстровані на самому символі головному Київського середньовіччя – на храмі святої Софії – Премудрості Божої. Після чудової розповіді про Софію як втілення культурного багатства візантійської та руської цивілізацій, учасники дискусії мали нагоду вислухати чудовий виступ колективу «Хорєя козацька» на чолі з **Тарасом Компаніченко**. Середньовіччя не лише постало як щось видиме, але і було почуте – як сердечний імпульс давніх українських піснеспівів.

Дискусія, що відбулася, відкрила і нову актуальну тему для можливого обговорення: спадщина християнства в сучасній культурі.

Джерело – [«Релігія в Україні»](#)